

STUDIJA ZEMLJE:
**BOSNA I
HERCEGOVINA**

Ekonomski institut, Zagreb

Trg J. F. Kennedyja 7
10000 Zagreb, Croatia

AUTORI

Jelena Budak
Goran Buturac
Davor Mikulić
Edo Rajh
Sunčana Slijepčević

DIZAJN

Vladimir Sukser

TEHNIČKI UREDNIK

Vladimir Sukser

PRIJEVOD I LEKTURA

Sinonim Translations

ANKETA

Hendal d.o.o.

Stavovi izraženi u ovoj studiji stavovi su autora i ne odražavaju neophodno stavove Ekonomskog instituta, Zagreb. Ova studija je dio istraživačkog projekta 'Ilegalna trgovina duhanskim proizvodima: krijumčarenje preko balkanske rute' koji je finansirao PMI IMPACT – globalna grant inicijativa kompanije Philip Morris International (PMI) za potporu projektima posvećenima borbi protiv ilegalne trgovine i povezanih krivičnih djela. Autori su proveli ovo istraživanje potpuno samostalno u odnosu na PMI. Stavovi i mišljenja izraženi u ovom dokumentu pripadaju autorima i ne odražavaju neophodno stavove PMI-ja.

Sadržaj

Ključni nalazi	2
1. Uvod	4
2. Pušačke navike	5
3. Navike kupovanja: legalna ili siva tržišta	7
4. Raspoloživost cigareta i rezanog duhana na sivom tržištu	10
5. Izlaz sa sivog tržišta	12
6. Cjenovna osjetljivost potrošnje nezakonitih duhanskih proizvoda	14
7. Međunarodna trgovina duhanskim proizvodima	16
8. Neprijavljeni rad	20
9. Neprihvatljivost određenih praksi u nezakonitoj trgovini duhanom	22
10. Javne percepcije i mišljenja o sivom tržištu	23
Prilog	25

Ključni nalazi

- Od 43 posto odrasle populacije pušača u Bosni i Hercegovini, 80 posto kupuje duhanske proizvode u ovlaštenim prodavaonicama. 88 posto puši fabrički proizvedene cigarete, a 18 posto kupuje rezani duhan koji sami motaju i pune u cigarete.
- Rezani duhan i fabrički proizvedene cigarete jednako su zastupljeni kod kupovine na sivom tržištu (oko 60 posto).
- Dvije trećine pušača u Bosni i Hercegovini prebacilo se na kupovinu duhanskih proizvoda na sivom tržištu jer su cigarete poskupile (66 posto). Za 97 posto njih, glavni razlog za kupovinu duhanskih proizvoda na sivom tržištu je povoljna cijena.
- Skoro dvije trećina kupaca bi smanjilo potrošnju rezanog duhana na sivom tržištu kad bi se cijena legalnih cigareta smanjila. Niža cijena legalnih proizvoda od duhana glavni je faktor koji bi mogao motivisati pušače da napuste sivo tržište.
- Devet od deset kupaca na sivom tržištu bi potražilo novo mjesto za kupovinu unutar sivog tržišta ako iz nekog razloga ne bi mogli kupiti nezakonite proizvode od duhana na svom uobičajenom mjestu.
- Uobičajena prodajna mjesta na sivom tržištu čine preprodavači na ulici, prijatelji i poznanici. Pošto velika većina svih pušača kupnju obavlja unutar zemlje, a samo 1 posto u inostranstvu, može se reći da sivo tržište za duhanske proizvode u Bosni i Hercegovini dobro funkcioniše.
- Raspoloživost cigareta i rezanog duhana na sivom tržištu nije se promijenila u zadnje dvije godine, prema mišljenju otprilike polovice kupaca. Međutim, udio ispitanika koji je procijenio da se raspoloživost rezanog duhana povećava (35 posto) premašuje udio ispitanika koji je procijenio da se raspoloživost rezanog duhana smanjuje (20 posto). Stoga, postoje neke indikacije rastućeg trenda kada je u pitanju ponuda nezakonitog rezanog duhana u Bosni i Hercegovini.
- Cigarete čine 91 posto ukupnog uvoza duhana u Bosnu i Hercegovinu. Bosna i Hercegovina je neto uvoznik duhanskih proizvoda jer je vrijednost uvoza proizvoda od duhana četiri puta veća od vrijednosti izvoza duhana.
- Sivo tržište i neprijavljeni rad usko su povezani, a anketa nam je omogućila da procijenimo ponudu i potražnju neprijavljenog rada u Bosni i Hercegovini. Oko 6 posto ispitanika kupilo je robu koja je, kako oni pretpostavljaju, proizvedena neprijavljenim radom. Skoro 5 posto ispitanika plaćeno je za neprijavljeni rad u zadnjih 12 mjeseci. Populacija u najboljim godinama za rad sklonija je obavljanju neprijavljenog rada u Bosni i Hercegovini na strani ponude pa tako i potražnje.

- Za većinu građana u Bosni i Hercegovini (oko 85 posto), transakcije na sivom tržištu proizvoda od duhana predstavljaju neprihvatljive postupke, za razliku od kupovine rezanog duhana direktno od farmera, što 55 posto građana smatra prihvatljivim. Kupovina proizvoda od duhana na sivom tržištu nije prihvatljiva za 60 posto građana.
- Dvije trećina građana u Bosni i Hercegovini se slaže da sivo tržište proizvoda od duhana uzrokuje znatnu štetu državnom budžetu i gotovo 60 posto njih smatra da je krijumčarenje duhanskih proizvoda sastavni dio organizovanog kriminala.

1. Uvod

Nezakonita trgovina, sivo tržište i krijumčarenje duhana već su dugo prisutni u balkanskom regionu. Istraživački projekat **Illegalna trgovina duhanskim proizvodima: krijumčarenje preko balkanske rute (BalkanSmugg)**, koji finansira inicijativa PMI IMPACT i koji je provodio Ekonomski institut, Zagreb od jula 2017. do septembra 2019., procjenjuje ilegalnu trgovinu cigaretama i drugim duhanskim proizvodima u sedam zemalja na balkanskoj krijumčarskoj ruti.

Specifični cilj projekta je stvoriti bazu čvrstih dokaza o ilegalnoj trgovini duhanom u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Kosovu. Dakle, jezgra ovog istraživanja je dobivanje procjene, na temelju ankete, o stavovima i praksi kupovine cigareta na sivom tržištu kao i mišljenju građana o ilegalnoj trgovini cigaretama i drugim duhanskim proizvodima. U 2018. proveli smo anketu s 3.000 ispitanika u svakoj zemlji, a to je ukupno 21.000 ispitanika u regionu.

Studija zemlje BalkanSmugg: Bosna i Hercegovina predstavlja ključne nalaze u vezi Bosne i Hercegovine kao jedne od zemalja od interesa. Baca svjetlo na navike i prakse pušača kada je riječ o kupovanju cigareta i rezanog duhana, uključujući također iskustvo kupovine proizvoda na sivom tržištu. Uvid u karakteristike sivog tržišta, tipični "paket" kupnje i to kako su pušači ocijenili kvalitetu proizvoda i pristupačnost istima nudi dragocjene informacije iz prve ruke.

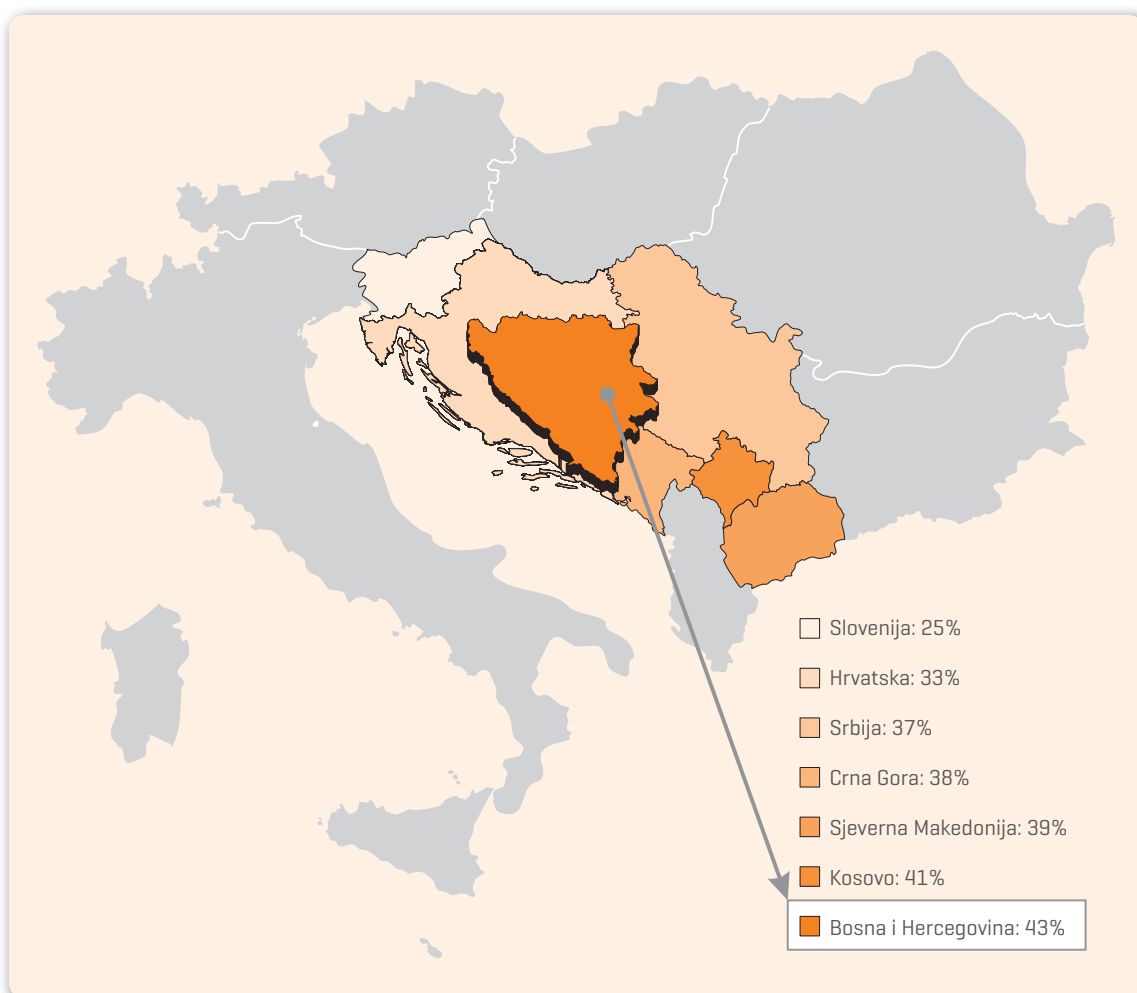
Studija istražuje javno mnijenje o prihvatljivom ponašanju u vezi nezakonite trgovine cigaretama, duhanskih proizvoda i percepcije u pogledu negativnih efekata tih proizvoda, što projekat BalkanSmugg čini prvom sveobuhvatnom studijom o ilegalnoj trgovini cigaretama i drugim duhanskim proizvodima na crnom tržištu u balkanskom regionu, a koja se bavi problemima iz perspektive građana kao i iz perspektive potrošača duhanskih proizvoda.

Rezultati predstavljeni za Bosnu i Hercegovinu također se uspoređuju s drugim proučavanim zemljama da bi se nalazi stavili u regionalni kontekst.

Nadamo se da će nadležni organi i zainteresovane strane uključene u ovaj projekat smatrati ove rezultate poticajnim i korisnim po pitanju borbe protiv ilegalne trgovine. Krajnja svrha ove studije je podići svijest o škodljivosti ilegalne trgovine cigaretama i ostalim duhanskim proizvodima u Bosni i Hercegovini.

2. Pušačke navike

Slika 2.1. Prevalencija pušenja po zemljama

Izvor: anketni podaci.

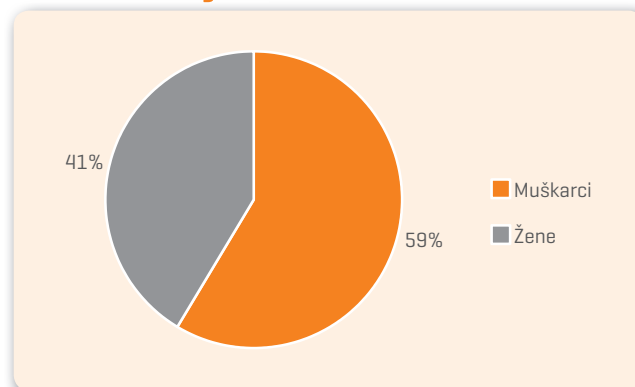
Prevalencija pušenja u Bosni i Hercegovini je 43 posto.

- Podaci ankete pokazali su da pušači čine više od dvije petine odrasle populacije u Bosni i Hercegovini (slika 2.1.). Tačno 43 posto anketiranih osoba starijih od 18 godina deklariralo se kao pušači, što je najveća prevalencija pušenja u svim analiziranim zemljama iz regiona.
- Prevalencija pušenja u Bosni i Hercegovini je najveća među muškom populacijom – muški pušači su brojniji od ženskih za gotovo 20 postotnih poena (slika 2.2.).
- Najpopularniji duhanski proizvod u Bosni i Hercegovini su fabrički proizvedene cigarete (slika 2.3.). Međutim, skoro svaki peti pušač koristi rezani duhan za motanje i punjenje vlastitih domaćih cigareta. Druge proizvode od duhana, kao što su cigare, cigarilosi, lule i sl., koristi samo 3 posto pušača.
- Interesantno, **udio je pušača rezanog duhana u Bosni i Hercegovini (18 %) iznad prosjeka u regionu (15 %).**

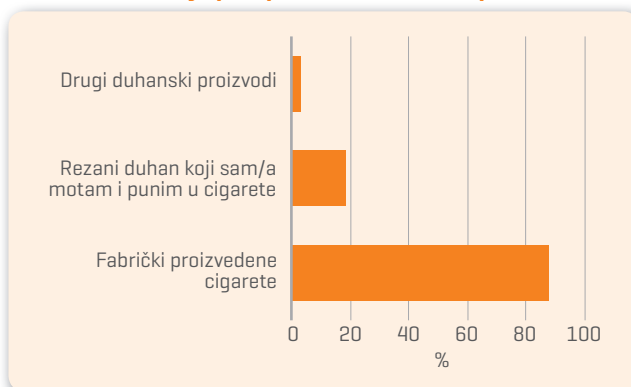
Slika 2.2. **Prevalencija pušenja po spolu u Bosni i Hercegovini**

Muškarci puše duhanske proizvode više nego žene.

Izvor: anketni podaci.

Slika 2.3. **Pušenje po tipovima duhanskih proizvoda**

Gotovo 90 posto pušača koristi fabrički proizvedene cigarete.

Više pušača koristi rezani duhan u Bosni i Hercegovini nego što je to prosječno u analiziranim zemljama.

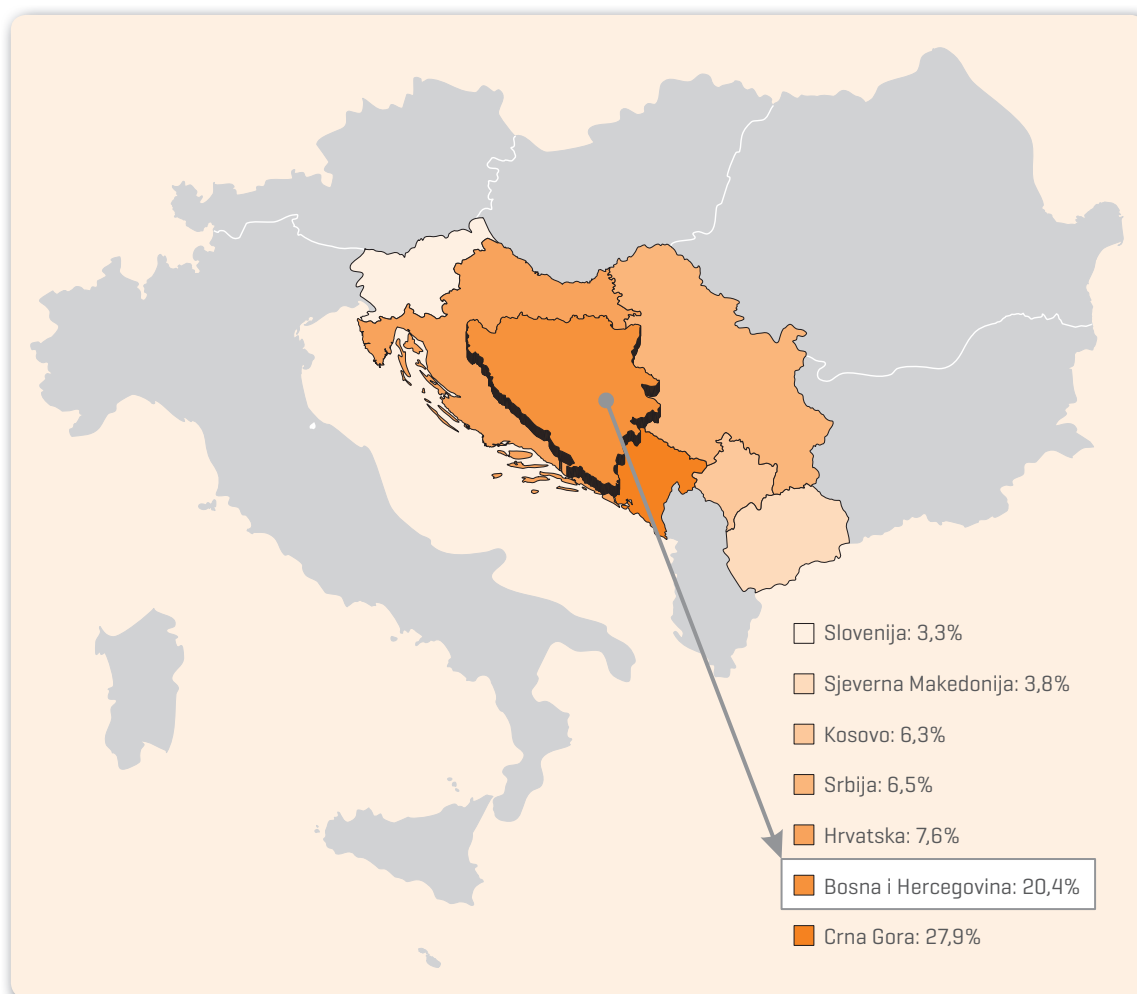
Napomena: višestruki odgovori. U postotku pušača.
Izvor: anketni podaci.

3. Navike kupovanja: legalna ili siva tržišta

- Pušači u Bosni i Hercegovini uglavnom kupuju duhanske proizvode u ovlaštenim prodavaonicama. Međutim, više od 20 posto pušača kupuje duhanske proizvode na sivom tržištu, što je znatno iznad regionalnog prosjeka od 11 posto [slika 3.1.].
- **Rezani duhan i fabrički proizvedene cigarete jednako su zastupljeni kod kupovine na sivom tržištu.** Oko 59 posto pušača koji kupuju duhan na sivom tržištu koriste nezvanične dobavljače za kupovinu rezanog duhana i fabrički proizvedenih cigareta [slika 3.2.].
- Glavni kanal sivog tržišta u Bosni i Hercegovini na kojem pušači većinom kupuju nezakonite duhanske proizvode su ulični preprodavači [67 posto] [slika 3.3.].
- Kupovina na sivom tržištu povezana je s konkurentnošću cijena duhanskih proizvoda koji su inače dostupni u normalnim prodavaonicama. Dvije trećine pušača u Bosni i Hercegovini prebacilo se na kupovinu duhanskih proizvoda na sivom tržištu jer su cigarete poskupile [66 posto] [slika 3.4.].
- Ukupno 97 posto pušača koji obavljaju kupnju na sivom tržištu navode da je **glavni razlog zašto su počeli kupovati na sivom tržištu bolja cijena duhanskih proizvoda.**

**20 posto pušača
kupnju obavlja na
sivom tržištu.**

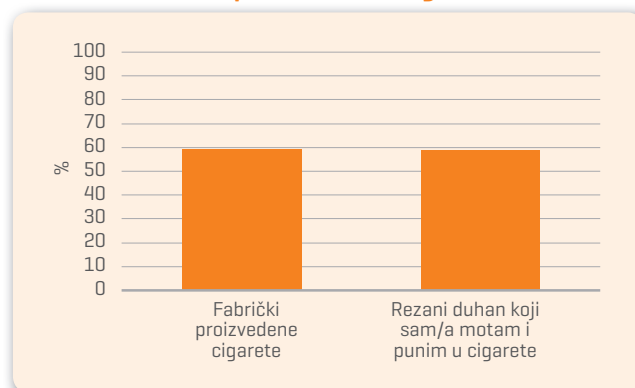
Slika 3.1. Udio pušača koji kupnju obavlja na sivom tržištu po zemlji

Izvor: podaci ankete.

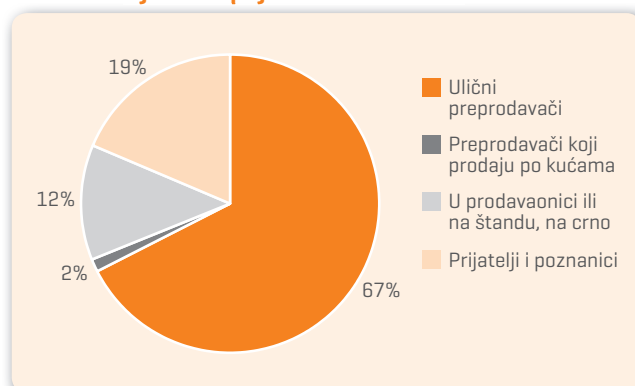

Slika 3.2. **Duhanski proizvodi sa sivog tržišta**

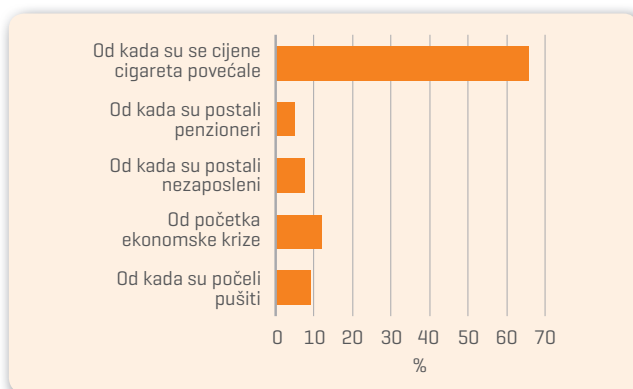
Napomena: višestruki odgovori.
Izvor: anketni podaci.

Slika 3.3. **Mjesto kupnje na sivom tržištu**

Izvor: anketni podaci.

Slika 3.4. **Od kada pušači kupuju duhanske proizvode na sivom tržištu**

Izvor: anketni podaci.

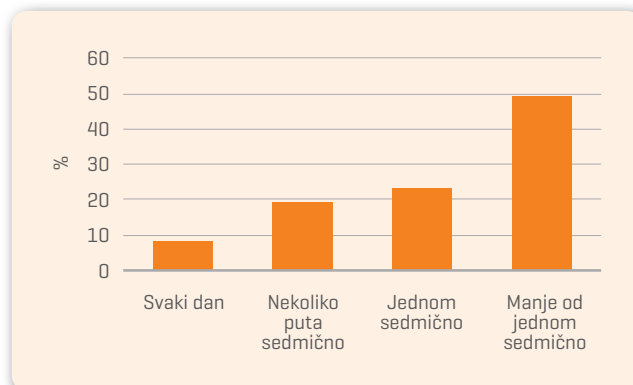
4.

Raspoloživost cigareta i rezanog duhana na sivom tržištu

- Gotovo 50 % pušača na sivom tržištu kupuje rjeđe od jednom sedmično. Oko 23 posto pušača na sivom tržištu kupuje na sedmičnoj osnovi, dok još 20 posto njih kupuje nekoliko puta sedmično [slika 4.1.].
- Postoji razlika u nedavnim trendovima dostupnosti cigareta i rezanog duhana na sivom tržištu: više je kupaca raspoloživost rezanog duhana ocijenilo "boljom nego prije dvije godine" u usporedbi s kupcima koji su primijetili povećanu raspoloživost cigareta na sivom tržištu [slika 4.2.].
- **Svaki četvrti pušač kaže da su cigarete manje raspoložive na sivom tržištu danas** kada se uspoređi s raspoloživosti prije dvije godine, a gotovo polovina pušača ne primjećuje promjene u raspoloživosti na sivom tržištu u tom istom periodu.
- Povećana raspoloživost cigareta na sivom tržištu danas, kada se uspoređi s onom od prije dvije godine, može se češće primijetiti u regionu nego u Bosni i Hercegovini.
- **Svaki peti pušač smatra da je raspoloživost rezanog duhana manja danas** u usporedbi s onom od prije dvije godine, a 45 posto pušača kaže da je raspoloživost ista kao i prije dvije godine.
- Može se primijetiti da je povećana raspoloživost rezanog duhana na sivom tržištu u Bosni i Hercegovini na sličnom nivou kao i u regionu.

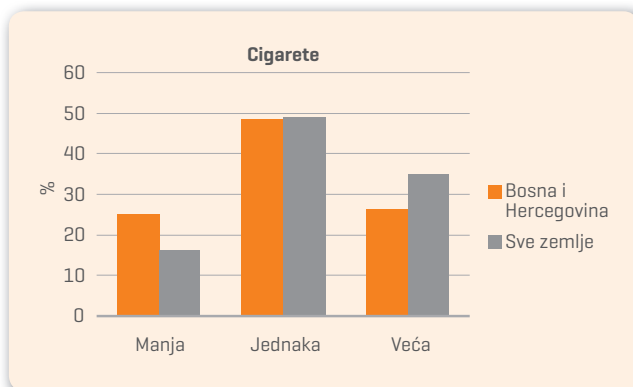
Uočeni trend povećane raspoloživosti duhanskih proizvoda na sivom tržištu u Bosni i Hercegovini evidentniji je za rezani duhan nego za cigarete.

Slika 4.1. Učestalost kupovine na sivom tržištu

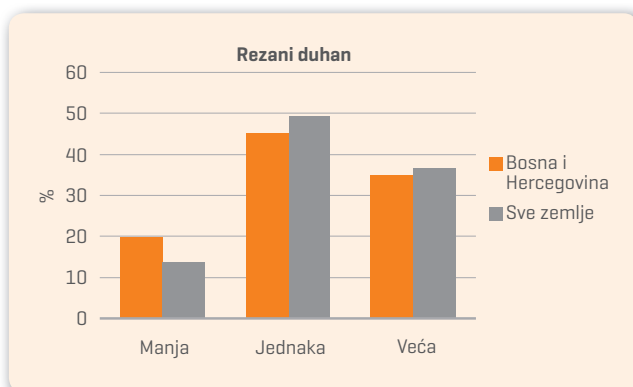
Izvor: anketni podaci.

Slika 4.2. Trendovi raspoloživosti duhanskih proizvoda na sivom tržištu

U usporedbi sa stanjem prije dvije godine:

25 posto pušača smatra da je raspoloživost cigareta na sivom tržištu manja.

20 posto pušača smatra da je raspoloživost rezanog duhana na sivom tržištu manja.

Napomena: u usporedbi sa stanjem prije dvije godine.
Izvor: anketni podaci.

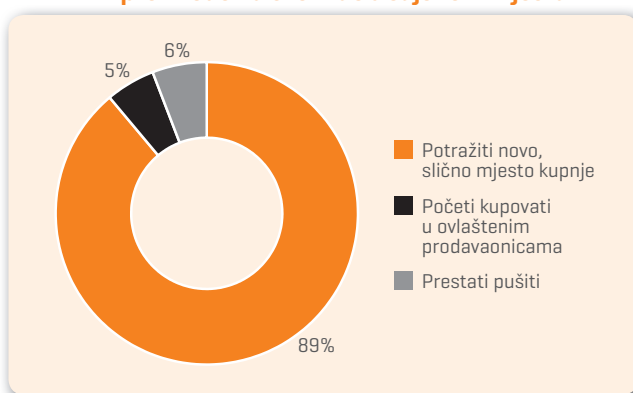

5. Izlaz sa sivog tržišta

- Kupcima na sivom tržištu postavljeno je pitanje šta bi uradili kada više ne bi mogli kupovati duhanske proizvode na svom uobičajenom mjestu [slika 5.1.]. Gotovo 90 posto bi potražilo novo prodajno mjesto na sivom tržištu, što znači da, sve dok postoji sivo tržište, ono će biti preferisano prodajno mjesto za većinu pušača uključenih u nezakonitu trgovinu u Bosni i Hercegovini.
- Ostatok pušača bi prestao pušiti (6 posto) ili bi se prebacili na duhanske proizvode s legalnog tržišta (5 posto).
- Glavni motivacijski faktori za napuštanje sivog tržišta uglavnom su povezani s ekonomskim razlozima: **67 posto kupaca napustilo bi sivo tržište ako bi se cijene cigareta na legalnom tržištu smanjile**, a 60 posto ako bi im se životni standard poboljšao. Dodatna trećina pušača koji kupuju na sivom tržištu prestali bi kupovati nezakonite duhanske proizvode samo ako bi prestali pušiti.
- Uvođenje strogih kazni za kupce motivisalo bi samo 1 posto pušača da prestanu kupovati na sivom tržištu [slika 5.2.].

90 posto kupaca na sivom tržištu bi ostalo vjerno nezakonitim prodajnim mjestima.

Slika 5.1. **Odabrane alternative za pušače kad više ne bi mogli kupovati nezakonite duhanske proizvode na svom uobičajenom mjestu**

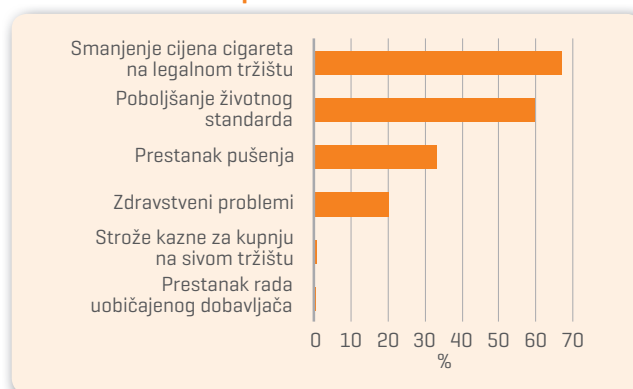

Ako uobičajeno mjesto za nezakonitu kupovinu više ne bude dostupno, samo 5 posto pušača će se prebaciti na legalno tržište.

Izvor: anketni podaci.

Slika 5.2. **Motivacija za napuštanje sivog tržišta duhanskih proizvoda**

Jeftinija cijena legalnih duhanskih proizvoda bi motivisala pušače da napuste sivo tržište.

Napomena: višestruki odgovori.
Izvor: anketni podaci.

6.

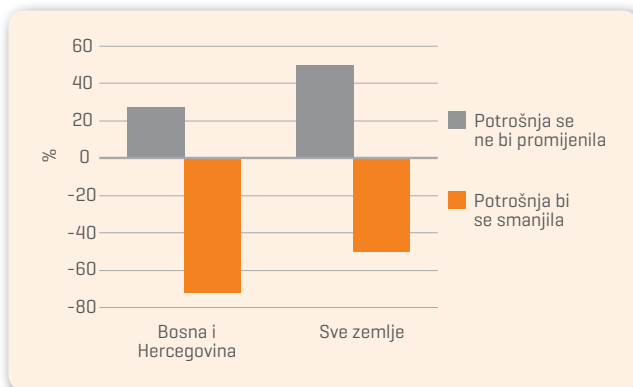
Cjenovna osjetljivost potrošnje nezakonitih duhanskih proizvoda

- Ako se cijena cigareta izjednači na legalnom i sivom tržištu, 72 posto kupaca bi smanjilo potrošnju nezakonitih cigareta. [slika 6.1.].
- Smanjena potrošnja cigareta na sivom tržištu zbog nižih cijena legalnih cigareta evidentnija je u Bosni i Hercegovini nego u ostatku regiona.
- Skoro 72 posto kupaca bi smanjilo potrošnju rezanog duhana na sivom tržištu kad bi se cijena legalnih cigareta smanjila [slika 6.2.]. To pokazuje da su rezani duhan na sivom tržištu i fabrički proizvedene cigarete na legalnom tržištu zamjene što se tiče pušača u Bosni i Hercegovini.

Trošenje nezakonitih duhanskih proizvoda osjetljivo je na promjene u cijenama legalno kupljenih cigareta.

Slika 6.1. **Cjenovna osjetljivost nezakonitih cigareta**

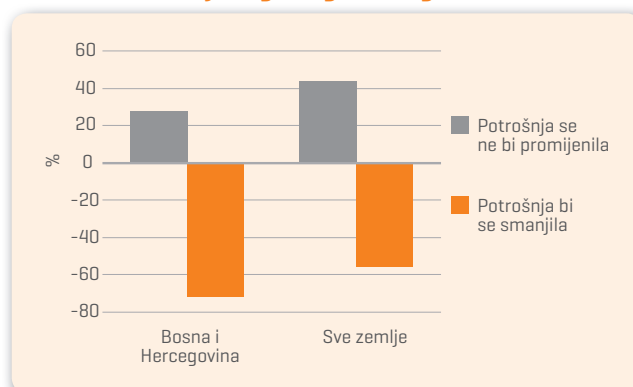

Izvor: anketni podaci.

72 posto potrošača bi smanjilo potrošnju nezakonitih cigareta kada bi se cijena legalno kupljenih cigareta smanjila i izjednačila cijeni cigareta dostupnih na sivom tržištu.

Slika 6.2. **Potrošnja ilegalnog rezanog duhana**

Gotovo 72 posto potrošača bi smanjilo potrošnju nezakonitog rezanog duhana kada bi se cijena legalno kupljenih cigareta smanjila i izjednačila cijeni rezanog duhana dostupnog na sivom tržištu.

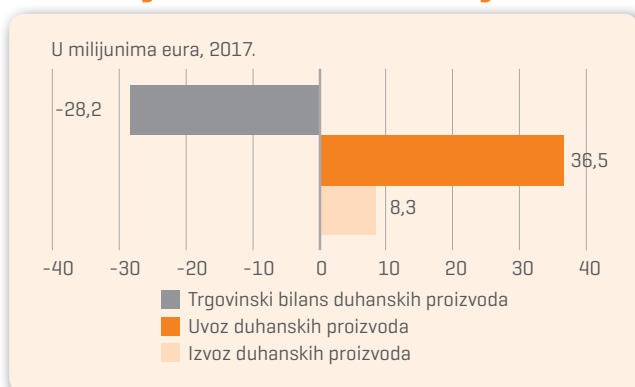
Izvor: anketni podaci.

7. Međunarodna trgovina duhanskim proizvodima

Bosna i Hercegovina je neto uvoznik duhanskih proizvoda. Cigarete čine 91 posto ukupnog uvoza duhana u Bosnu i Hercegovinu.

- Rezultati ankete ukazuju na to da **pušači u Bosni i Hercegovini uglavnom kupuju duhanske proizvode na prodajnim mjestima unutar zemlje (99 posto)**. U preostali 1 posto ulaze pušači koji kupuju duhanske proizvode u inostranstvu, dvije trećine njih preferišu ići u Hrvatsku. Ostala tržišta za kupnju također su zemlje iz regiona: Sjeverna Makedonija [12 posto], Srbija [6 posto] i Slovenija [6 posto].
- Bosna i Hercegovina je neto uvoznik duhanskih proizvoda. Unatoč bogatoj tradiciji proizvodnje listova duhana, Bosna i Hercegovina je uvezla 36,5 milijuna EUR duhanskih proizvoda u 2017., a izvezla 8,3 EUR, pa je negativan trgovinski bilans iznosio 28,2 milijuna EUR [slika 7.1.].
- Cigarete čine 77 posto izvoza duhana, što ih čini glavnim izvoznim duhanskim proizvodom, nakon čega slijedi duhan koji nije fabrički obrađen [slika 7.2.].

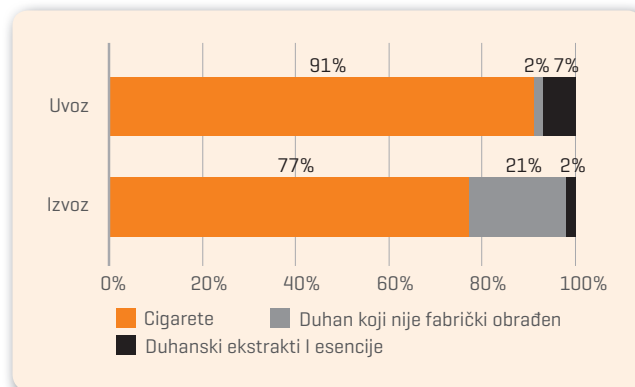
Slika 7.1. Trgovina duhana u Bosni i Hercegovini

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

Trgovinski bilans duhanskih proizvoda je negativan.

Slika 7.2. Izvoz i uvoz po tipu duhanskog proizvoda, 2017.

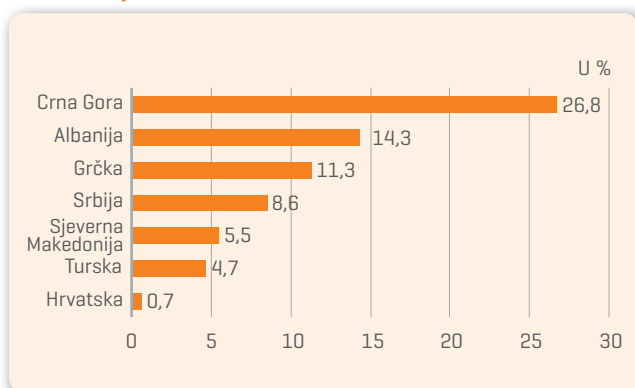

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

- **Regionalno tržište je najvažnija izvozna destinacija za duhanske proizvode.** Jedna četvrtina izvoza duhanskih proizvoda Bosne i Hercegovine išlo je u Crnu Goru u 2017.

Druge važne izvozne destinacije s više od 10 posto udjela u izvozu duhana su Albanija i Grčka (slika 7.3.).

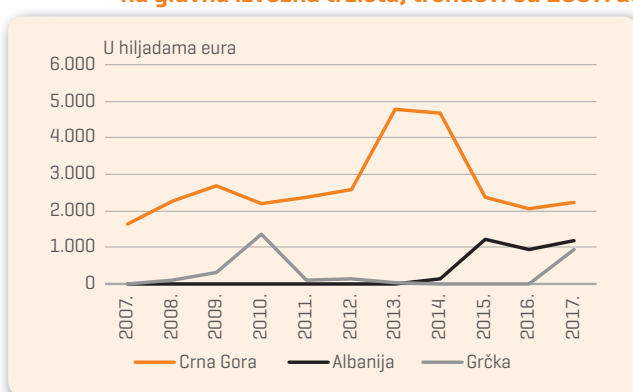
Slika 7.3. Izvoz duhana iz Bosne i Hercegovine po tržištima u 2017.

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

Glavni uvoz duhanskih proizvoda je iz Srbije, a glavna izvozna destinacija je Crna Gora.

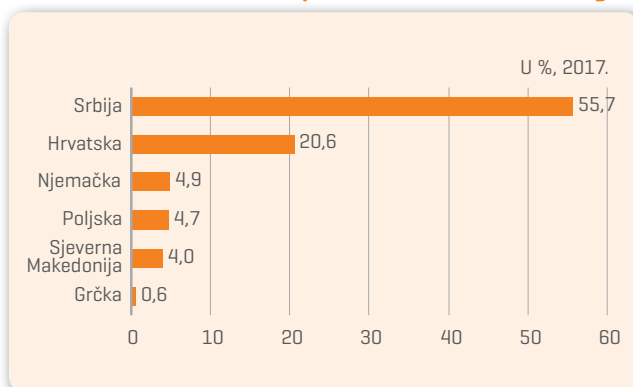
Slika 7.4. **Izvoz duhanskih proizvoda iz Bosne i Hercegovine na glavna izvozna tržišta, trendovi od 2007. do 2017.**

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

- Međutim, izvoz u Crnu Goru opada, a izvoz u Albaniju se povećava od 2014. Interesantno, izvoz u Grčku se u zadnje vrijeme naglo povećao, ali ukupan izvoz još uvijek je na niskoj razini (slika 7.4.).
- Uvoz iz Srbije se povećava u periodu od zadnje četiri godine (slika 7.6.), pa je više od polovine uvoza duhanskih proizvoda u Bosnu i Hercegovinu tijekom 2017. bilo iz Srbije (slika 7.5.). Druga najvažnija zemlja za uvoz duhanskih proizvoda za Bosnu i Hercegovinu je Hrvatska (20 posto uvoza), dakle nekoć veliki uvoz iz Hrvatske šesterostruko se smanjio u posljednjem desetljeću.

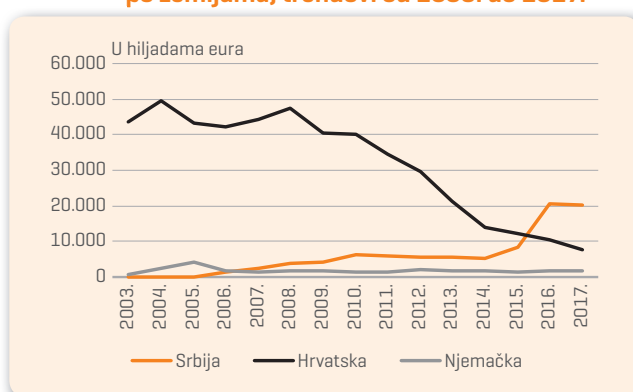
Slika 7.5. **Uvoz duhanskih proizvoda u Bosnu i Hercegovinu**

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

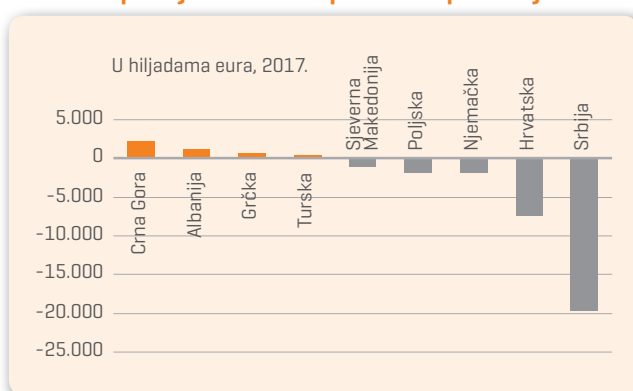
Slika 7.6. **Uvoz duhanskih porizvoda u Bosnu i Hercegovinu po zemljama, trendovi od 2003. do 2017.**

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

- Kao neto uvoznik duhanskih proizvoda, Bosna i Hercegovina najveći negativan trgovinski bilans od 20 milijuna EUR ima sa Srbijom. Značajan negativni trgovinski bilans može se primijetiti i s Hrvatskom [slika 7.7.].

Slika 7.7. **Trgovinski bilans Bosne i Hercegovine po pitanju duhanskih proizvoda po zemljama**

Izvor: autorove kalkulacije na temelju statistike iz baza podataka UN Comtrade i ITC.

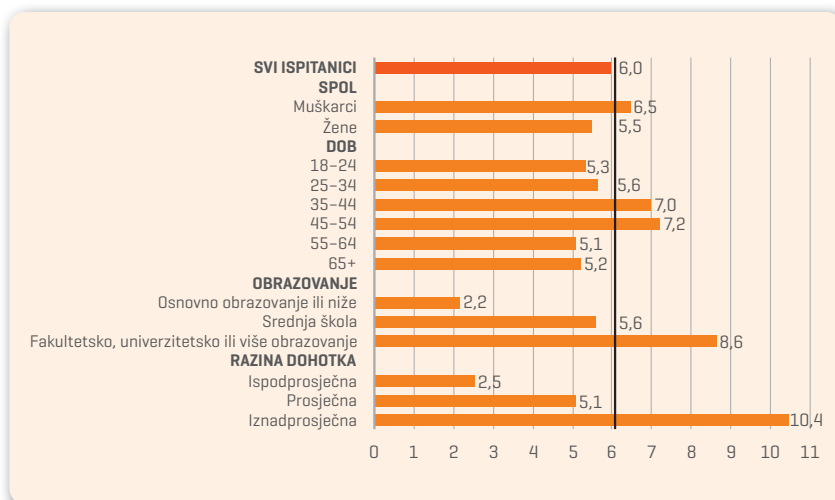
Trgovina duhanskim proizvodima sa zemljama u regionu je važna.

8. Neprijavljeni rad

Skoro 5 posto odraslih građana u Bosni i Hercegovini ostvarilo je dohodak od neprijavljenog rada u posljednjih 12 mjeseci, dok je 6 posto kupilo proizvode za koje vjeruju da su proizvedeni neprijavljenim radom.

- Sivo tržište duhanskih proizvoda čini dio sive ekonomije s gledišta neplaćanja poreza, ali i zbog neprijavljenog rada. Krijumčari, prodavači i preprodavači duhanskih proizvoda na sivom tržištu zarađuju neprijavljeni prihod zbog neprijavljenog rada.
- U anketi se **mjeri neprijavljenog rada u Bosni i Hercegovini** pristupa s gledišta potražnje i ponude.
- Rezultati ankete pokazali su da je **otprilike 6 posto odrasle populacije u Bosni i Hercegovini kupilo neke proizvode** za koje je imalo razloga da posumnja kako **prihod nije u potpunosti prijavljen** poreznim institucijama ili institucijama za socijalnu sigurnost (slika 8.1.).
- Sklonost nabavljanju proizvoda koje su isporučile jedinice uključene u neprijavljeni rad malo je veća kod muške populacije (6,5 posto, za razliku od 5,5 posto za žensku populaciju). Potražnja za proizvodima koje nude osobe uključene u neprijavljeni rad najizraženija je kod populacije u najboljim godinama za rad, tj. kod starosnih grupa od 35 do 44 i 45 do 54 godina.

Slika 8.1. Kupci proizvoda koji bi mogli biti rezultat neprijavljenog rada

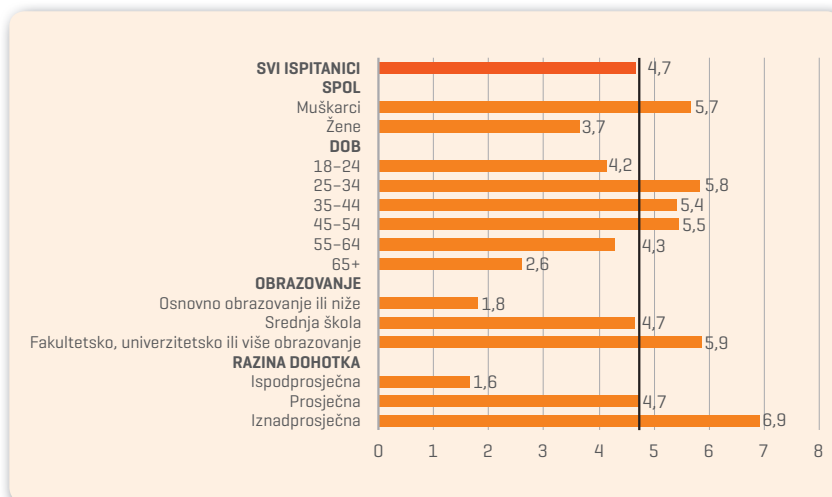

Kupci proizvoda povezanih s neprijavljenim radom su bogatije osobe višeg obrazovanja.

Napomena: Postotak osoba koje su nabavljale proizvode za koje su imale dobar razlog da pretpostave kako su rezultat neprijavljenog rada.
Izvor: anketni podaci.

- Za razliku od ranijih studija gdje se obično smatralo da neprijavljeni rad funkcionira kao socijalni bafer, rezultati ankete za Bosnu i Hercegovinu pokazuju da **visokoobrazovane osobe s iznadprosječnim prihodom imaju veću sklonost nabavljanju robe i usluga povezanih s neprijavljenim radom.**
- Prema samodeklaraciji ispitanika ankete, **skoro 5 posto odrasle populacije u Bosni i Hercegovini, pored redovne aktivnosti, plaćene su za aktivnosti neprijavljenog rada** novcem ili u naturi tokom posljednjih 12 mjeseci [slika 8.2.]
- Kao što je to slučaj sa stranom potražnje neprijavljenog rada, **sklonost nuđenja neprijavljenog rada veća je kod muškaraca, visokoobrazovane populacije i populacije koja ima iznadprosječna primanja.**
- Participacija individualaca sa završenom osnovnom školom ili s nižim obrazovanjem u ponudi neprijavljenog rada je ispod prosjeka, što pokazuje da **složenije vještine povećavaju potencijal za pronalaskom sekundarnog posla**, ne samo u redovnim, već i u skrivenim dijelovima ekonomije.

Slika 8.2. **Populacija plaćena za neprijavljene aktivnosti u zadnjih 12 mjeseci**

Najveći udio populacije koji se bavi neprijavljenim radom dio je populacije u najboljim godinama za rad. Jedna od 18 osoba u dobi od 25 do 55 godina plaćena je za neprijavljeni rad u periodu od posljednjih 12 mjeseci.

Napomena: Pojedinci koji su, osim svoje redovne aktivnosti, obavljali neprijavljene aktivnosti u zadnjih 12 mjeseci za što su bili plaćeni novcem ili u naturi.
Izvor: anketni podaci.

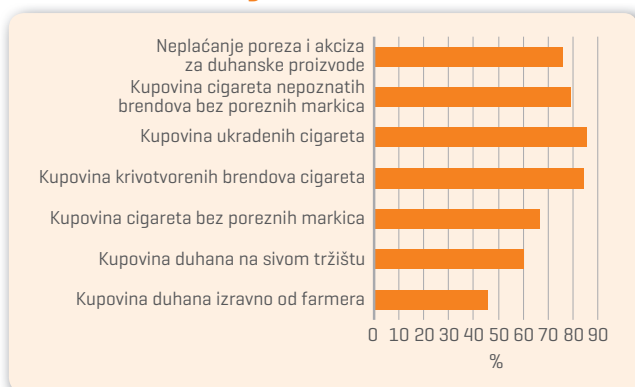
9.

Neprihvatljivost određenih praksi u nezakonitoj trgovini duhanom

- Većina građana Bosne i Hercegovine, oko 85 posto, smatra da je neprihvatljivo ili u potpunosti **neprihvatljivo kupovati ukradene cigarete, krivotvorene** brendove cigareta (slika 9.1.) i cigarete **nepoznatog brenda**. Aktivnosti na sivom tržištu duhanskih proizvoda koje su povezane s drugim oblicima kriminala smatraju se manje prihvatljivim praksama.
- Građani u Bosni i Hercegovini također imaju negativno javno mnijenje, iako u donekle manjoj mjeri, kada su u pitanju postupci kupovine cigareta nepoznatih brendova bez poreznih markica ili neplaćanje poreza i akciza za duhanske proizvode.
- Za otprilike dvije trećine građana, kupovina cigareta bez poreznih markica, kao i kupovina duhanskih proizvoda na sivom tržištu, ne predstavlja prihvatljivu aktivnost.
- S druge strane, oko 55 % građana u Bosni i Hercegovini smatra da je prihvatljivo kupovati duhan direktno od farmera. Od svih analiziranih praksi, odnosi kupaca duhana s **farmerima čine najpozitivniju sliku** u Bosni i Hercegovini.

Negativno javno mnijenje o nezakonitoj trgovini duhanom, osim po pitanju kupovine rezanog duhana direktno od farmera.

Slika 9.1. **Neprihvatljivost određenih praksi kod nezakonitog duhana**

Izvor: anketni podaci.

Kupovina proizvoda od duhana na sivom tržištu nije prihvatljiva za 60 posto građana.

55 posto odobrava kupnju duhana direktno od farmera.

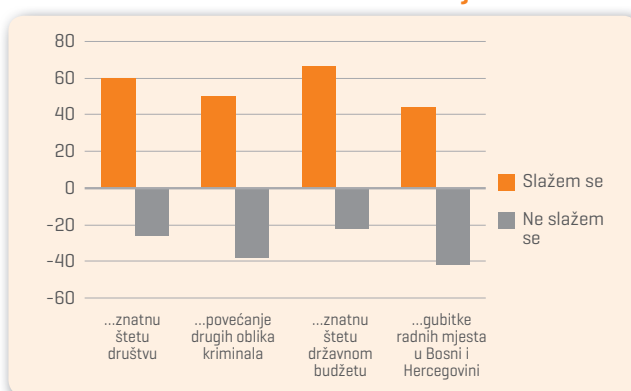

10. Javne percepcije i mišljenja o sivom tržištu

- Oko 66 posto građana u Bosni i Hercegovini slaže se da sivo tržište duhanskih proizvoda uzrokuje **značajnu štetu državnom budžetu**, a oko 60 posto njih smatra da sivo tržište duhanskih proizvoda također uzrokuje značajnu štetu društvu [slika 10.1].
- Svaki drugi ispitanik prepoznaje da postoji veza između sivog tržišta duhana i drugih oblika kriminala i smatra **da sivo tržište duhanskih proizvoda uzrokuje povećanje drugih oblika kriminala**.
- Manje od polovine građana, njih 44 posto, slaže se da sivo tržište duhana uzrokuje gubitak poslova u Bosni i Hercegovini.
- Većina ispitanika u Bosni i Hercegovini (59 posto) ima negativnu percepciju o krijumčarenju duhanskih proizvoda i smatra da to predstavlja sastavni dio organizovanog kriminala [slika 10.2].

Generalno, većina građana u Bosni i Hercegovini prepoznaje negativne učinke sivog tržišta duhana.

Slika 10.1. **Stavovi ispitanika o efektima sivog tržišta duhana na društvo i ekonomiju**

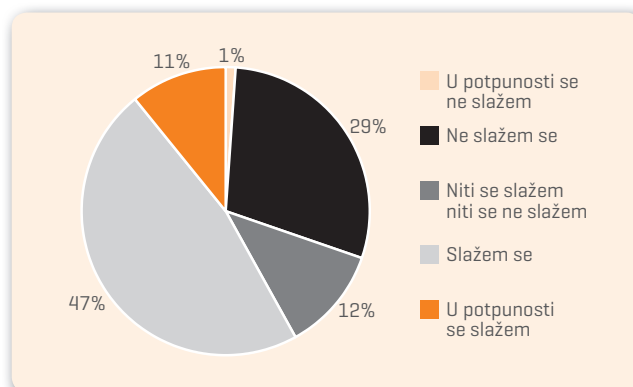

Izvor: anketni podaci.

Sivo tržište duhanskih proizvoda uzrokuje **financijske gubitke u državnom proračunu i gubitak radnih mjesta.**

Slika 10.2. **Krijumčarenje cigareta i duhana dio je organizovanog kriminala**

59 posto građana u Bosni i Hercegovini smatra da krijumčarenje duhanskih proizvoda spada pod organizovani kriminal.

Izvor: anketni podaci.

Prilog

Tablica A1. **Detalji ankete**

Period ankete	Februar –april 2018.
Ciljana populacija	Rezidentna populacija Bosne i Hercegovine za starosnu skupinu 18+, uz kvotu pušača proporcionalnu stopi prevalencije pušenja [55,5 posto za muškarce, 55,8 posto za žene] http://www.zzjzfBosna i Hercegovina.ba/wp-content/uploads/2009/02/Studija-o-stanju-zdravlja-odraslog-stanovni%C5%A1tva-FBosna i Hercegovina-2012-BH.pdf
Nacrtni uzorak	Nasumično uzorkovanje Nacionalno reprezentativan uzorak
Kontrola kvalitete	Kontrola kvalitete prikupljanja podataka obavlja se ponovnim kontaktiranjem ispitanika i unakrsnim provjerama odgovora na odabrana pitanja s odgovorima iz inicijalnog intervjua Kontrolira se minimalno 25 % po intervjuiima Logičke provjere se obavljaju na konačnom setu podataka
Neto veličina uzorka	3.000
Odaziv	27,1 %
Metoda	CATI [kompjuterski potpomognuto telefonsko intervjuisanje]

